

ATASÖZÜ ARAŞTIRMALARINA KATKILAR: BEŞ ATASÖZÜ ÜZERİNE

Nail Tan

■ Yeri gelir yağ olur, yeri gelir yavan olur.

Bolu Geredeli halk bilimci, Türk dili ve edebiyatı öğretmeni (2019'da emekliye ayrıldı) Dr. Abdullah Demirci'nin, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde 1998 yılında tamamladığı "Gerde Birinci Avşar Köyü Monografisi" başlıklı yüksek lisans tezinde, anne soyundan dedesi Fehmi Bilen'den (2004 yılında 85 yaşında öldü) derleyerek değerlendirdiği atasözlerinden. Tezde, sözün anlamı belirtilmemişti. 17 Nisan 2020 tarihinde Dr. Demirci ile birlikte bir telefon görüşmesi yapıp annesi Naciye Demirci (2020'de 78 yaşında) ve eşiyile konuşarak sözün anlamını belirlemesini rica ettik. Bir gün sonra bize şu açıklamayı yaptı: "Derlemelerim sırasında, tabii ki dedeme her sözün anlamını sordum, ancak danışmanın uyarıları çerçevesinde tezin çok uzun olmaması için atasözü ve deyimlerin anlamlarını sıcağı sıcağına yazmak imkânını kaçırdık. Annem ve eşimin doğrulamasiyle size şu açıklamayı yapabilirim. Önce sözün dış anlamına bakalım. Köylerde acıkan kişi, kolay ulaşabildiği için öncelikle sıcak ekmek ve tereyağı arar. Bu ikisi, zengin fakir her evde bulunur. Yumurta, yoğurt, ayran da. Sıcak, yeni pişmiş ekmek yoksa soğuk ekmek sacayağında ısıtılır. Tereyağı sürülmüş ekmek ziyafet gibidir acıkan köylüye. Ancak, tereyağı yoğurt biriktirilip yayık yayılarak/çalkalanarak elde edildiğinden, her gün, her saat bulunmayabilir. Bu durumda, acıkan yağsız, yavan ekmekle karnını doyurmak zorunda kalır. Çünkü köylerde tarım hayvancılıkla ilgili işlerin zaman kaybetmeye tahammülü yoktur çoğu hâllerde. Yumurta, patates pişirelim, ekmeğe katık edelim diye bekleyemezsiniz. Sözün bu dış, görünen anlamının altında insanlara öğüt veren, yol gösteren mecazi anlamını ise şöyle açıklayabiliriz: Hayat çeşitli zorluklarla doludur. İnsan, her istediğini anında bulamaz. Bulduklarıyla yetinip kanaatkâr olmayı öğrenmelidir."

Sözü, Dr. Demirci'nin anlam açıklamasına göre öncelikle atasözü olarak değerlendirildiğimiz gibi; davranışları tutarsız insanlara eleştiri mahiyetinde deyim işleviyle de ele almamız mümkündür.

Taradığımız belli başlı atasözü sözlüklerinde rastlamadığımız bu söze, yakın anlamlı bir başka derlemeyi, "*Her zaman geçi gelmez, bazen de geçe gelir.*" *Türk Dili* dergimizde değerlendirmiş, incelemiştik (Tan, 2020: 54).

Sözlüklerde, sözün yakın anlamlı bazı çeşitlemeleri karşımıza çıkmaktadır. Bazı örnekler:

Akan çay her zaman kütük getirmez (Germencik/Aydın. TDK, 2016: 33).

Bazen teker döner, bazen dingil (Bulancak/Giresun. TDK, 2016: 60).

Gün olur geçit vermez geçmeye, gün olur su bulunmaz içmeye (Suşehri/Sivas. TDK, 2016: 129).

Her vakit düşüş gelmez (Yurtbaşı, 2013: 211).

Her vakit kedi kaymak yemez (Yurtbaşı, 2013: 211).

Her zaman çiğdem çıkmaz, bazen de küsküç kırılır (Aksoy, 1993: 313).

Her zaman gemicinin istediği rüzgâr esmez (Aksoy, 1993: 314).

Her zaman keşiş kete yemez (Merzifon/Amasya. TDK, 2016: 137).

İyi günde yağlı ekmeği beğenmeyen, fakirlikte kuru ekmeğe selam durur (Parlatır, 2007: 344).

Kanaat gibi devlet olmaz (Aksoy, 1993: 342).

Kanaat tükenmez bir hazinedir (Parlatır, 2007: 359).

Papaz her gün/her zaman pilav yemez (Yurtbaşı, 2013: 212).

Atasözünü, Dr. Demirci'nin açıkladığı mecazi anlamıyla sözlüklere alabiliriz.

Yaş dediğin seğirtip gidiyor.

Bolu Geredeli halk bilimci, emekli Türk dili ve edebiyatı öğretmeni Dr. Abdullah Demirci'nin 1998 yılında Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde savunduğu "Gerede Birinci Avşar Köyü Monografisi" başlıklı yüksek lisans tezi için dedesi Fehmi Bilen'den (1998'de 78-79 yaşında, 2004'te öldü) derlediği atasözlerinden biri daha. "Seğirtmek/seyirtmek", dilimizde "koşmak" anlamında bir fiildir (TDK, 2011: 2083). Sözdeki "yaş", geniş anlamıyla zamanı, insan ömrünü ifade etmektedir. Atasözünde halk diliyle; insan ömrünün, zamanın hızla akıp gittiği, ölümün yaklaştığı hatırlatılmakta, bu sebeple aileye, topluma yararlı işlerin bir an önce yapılarak yaşlılığa hazırlanmak gerektiği öğütlenmektedir. Taradığımız, içinde en çok söz varlığı bulunduğu inandığımız belli başlı atasözü sözlüklerinde yer almamaktadır. 2020 yılında yayımladığımız bir makalemizde ele aldığımız, Bolu'dan derlenmiş yakın anlamlı bir başka atasözü; "*Gençlik saçak otu gibi tez geçiverir.*"di (Tan, 2020: 52). Bolulu emekli memur, mahallî halk müziği sanatçısı Hüseyin Aköğretmen'den

(1947-2020) Geredeli halk bilimci, Türk dili ve edebiyatı öğretmeni Dr. Abdullah Demirci tarafından 2019 yılına derlenip bize incelememiz için getirilmişti. Ömrün, yaşların, zamanın hızla akıp gittiğini belirterek her dakikanın, anın insanlarca ailesi, devleti, milletinin yararına işlerle değerlendirilmesi gerektiğini, yaşlılığa hazırlanılmasını öğütleyen dilimizde eş veya yakın anlamlı başka atasözü, ölçülü sözler de bulunmaktadır. Bazı örnekler:

Bir saati bin saat, bin saati bir saat eden Allah (Gaziantep. TDK, 2016: 66).

Gençlik bir kuştur, uçtu mu tutamazsın (Yurtbaşı, 2013: 492).

Gençlik kuş idi, uçtu tutamadım; ihtiyarlık samur kürk kimseye satamadım (Üçer, 1998: 86).

Gençlik uçar kuştur, ihtiyarlık naçar iştir (Üçer, 1998: 86).

Gençlik sel, ihtiyarlık durgun sudur (Üçer, 1998: 86).

Gençliğim geçti kuş gibi, ihtiyarlık geldi kış gibi, dünyayı geçirdim düş gibi (Tan, 1999: 38).

Gençliğin kıymeti bilinse ihtiyarlığın şikâyeti az olur (Yurtbaşı 2013: 492).

Gençlikte kazanıp ihtiyarlıkla yemeli (Yurtbaşı, 2013: 492).

Gitti gelmez gençlik, geldi gitmez ihtiyarlık (Yurtbaşı, 2013: 492).

Her şey vakte bakar, vakit hiçbir şeye bakmaz (Yurtbaşı, 2013: 512).

Sayıli gün tez/çabuk geçer (Parlatır, 2007: 482).

Vakit nakittir (Parlatır, 2007: 532).

Vakit nakittir, zaya gelmez (Albayrak, 2009: 854).

Vakit insana her şeyi öğretir (Yurtbaşı, 2013: 513).

Vaktini boşa geçiren sonra pişman olur (Yurtbaşı, 2013: 513).

Dam küremeyele at kaşımaya fıski taşımayla adam adam olmaz.

Bolu Geredeli Kemal Özyiğit'in bir yazısından aldık bu atasözünü (Özyiğit, 1997: 17). Yazıda anlamı açıklanmamış ama verdiği öğüt, taşıdığı düşünce çok açık. Taradığımız başlıca atasözü sözlüklerinde rastlamadığımız söze, Geredeli halk bilimci, emekli Türk dili ve edebiyatı öğretmeni Dr. Abdullah Demirci ile 8 Nisan 2020 tarihinde bir telefon görüşmesi yaparak şu anlamı verebileceğimizi kararlaştırdık: İnsanları meslek veya yaptıkları işlere göre değil, ahlak ve davranışlarına göre değerlendirmek gerekir.

Türkçede *adam*; genellikle Arapça “âdem”den bozma insan anlamında kullanılır. Erkek karşılığında kullanılması daha seyrek. Bilindiği gibi dinî kaynaklara göre ilk insan “Âdem” adını taşımaktadır. *Adam olmak* deyimini ise TDK'nin *Türkçe Sözlük*'ünde şu anlamlarda yer almıştır: 1. Gelişmek, büyümek. 2. İyi yetişmek, iyi duruma gelmek. 3. Toplum kurallarına uyuyor olmak (TDK, 2011: 25). Özetle; iyi insan, iyi vatandaş olmak demektir. Dilimizde *adam*'ın insan karşılığında kullanıldığı çok sayıda söz takımı, atasözü ve deyim bulunmaktadır. Yakın yıllarda, söz konusu söz varlıklarından *bilim adamı*, *iş adamı*

gibi terimlerdeki *adam* kelimesini, sadece erkek şeklinde anlayıp cinsiyet eşitsizliği yapıldığı, kadınların yok sayıldığı, hor görüldüğü gerekçesiyle ortaya atılan *bilim insanı*, *iş insanı* terimleri de dilimize girmiştir. Ancak, bu uygulama dilimize yerleşmiş, on binlerce metinde yer almış *adam*'lı söz varlıklarını dışlama, yok etme sonucunu asla doğurmamalıdır. *Hala* ile *hâlâ*'yı birbirinden ayırabilen vatandaşlarımız, iki *adam* arasındaki anlam farkının da bilincinde olmalıdır.

Adam olmak, anne ve babaların çocuklarından en büyük beklentileridir denilebilir. “Benim çocuğum büyüüp büyük adam olacak.” diyen aile büyükleri, evlatlarının hem iyi bir meslek, iş sahibi hem de iyi ahlaklı, düzgün karakterli; sevip sayılan bir insan olmasını arzu etmektedirler. Deyimle ilgili güzel bir doğuş hikâyesi de birçok kitapta yer almıştır. Bizim seçtiğimiz hikâye şöyledir:

“Babanın biri, haşarı oğluna sürekli kızar, onu; ‘Sen adam olmazsın!’ diyerek azarlarmış. Gurbete giden oğul, her nasılsa okur ve bir şehre vali olur. Babasının çocukken kendine söylediği sözler aklına gelir ve adamlarına emredip onu yanına getirmelerini ister. Yaşlı adamın, valinin babası olduğunu bilmeyen kolcular, ona yolda iyi davranmazlar. Yürüye yürüye bitkin bir şekilde valinin huzuruna getirilir. Vali, babasına sorar:

- Beni tanıdın mı?

- Nasıl tanımam? Oğlum, tanıdım.

- Bana sürekli; ‘Sen adam olmazsın!’ deyip duruyordun. Bak vali oldum.

Babası, tebessüm ederek oğluna şöyle der:

- Oğlum, ben sana vali olamazsın demedim, adam olmazsın demiştim. Adam olsaydın, bu yaşlı babanı bir suçlu gibi huzuruna getirtmezdin.” (Sinan, 2016:233).

Bu doğuş hikâyesi, vali yerine sultan, vezir konularak da anlatılıp yazılı kaynaklara geçmiştir.

Ele aldığımız atasözünün eş veya yakın anlamlı çeşitlemeleriyle bazı ölçülü sözler sözlüklerde yer almıştır. Örnekler:

Adam, adam sayesinde adam olur (Yurtbaşı, 2013: 49).

Adam ahabından bellidir (Aksoy, 1993: 115).

Adam kıymetini adam bilir (Parlatır, 2007: 62).

Adam olacak çocuk bakışından bellidir (Yurtbaşı, 2013: 125).

Adam olacak, küçük yaşta belli olur (Biga/Çanakale. TDK, 2016: 29).

Adam olana bir söz yeter (Aksoy, 1993:117).

Adam olmayana adamlık, köpek yüzüne gül suyu dökmek gibidir (Yurtbaşı, 2013: 336).

Âlim olmak kolay, adam olmak çetin (Yurtbaşı, 2013: 170).

Baba akıyla adam adam olmaz (Kilise, Malatya. TDK, 2016: 55).

Baba bilgisiyle adam adam olmaz (Yurtbaşı, 2013: 547).

Babadan adamlık değil, miras kalır (Bulancak/Giresun. TDK, 2016: 55).

Babadan miras kalır, adamlık/kemâl kalmaz (Parlatır, 2007: 417).

Kalıp/kılık kıyafetle adam adam olmaz (Parlatır, 2007: 358).

Kişi vezir olmakla adam olmaz (Yurtbaşı, 2013: 231).

Kürk ile börk ile adam olunmaz (Yurtbaşı, 2013: 223).

Adam adamdır, eğer olmaz ise de pulu

Eşek yine eşektir, atlastan olsa da çulu

(Tan, 1999: 39)

Âdeme âdem gerektir, âdem etsin âdemi

Âdem âdem olmayınca, n'etsin âdem âdemi

(Tan, 1999: 42)

İki de deyim örneği verelim:

Adam ol da yüreğimin yağını ye (Karadere, Hekimhan/Malatya. TDK, 2016: 235).

Adam sandım da dert yandım (Ziyere, Amasya. TDK, 2016: 29).

Usta oğlu çırak olmaz.

Kahramanmaraş Elbistanlı araştırmacı Ali İhsan Kuyumcu'nun halk kültürü derlemelerinin bir bölümünü kapsayan *Elbistan Sokakları* kitabından seçtiğimiz bir atasözü (Kuyumcu, 1995: 41). Çırak yerine Farsçadan geçme *şakirt* karşılığının kullanıldığı şekli de vardır. Yurtbaşı'nın sözlüğü dışında taradığımız belli başlı atasözü sözlüklerinde yer almadığını görünce incelemeye karar verdik. Kuyumcu'nun sözün anlamıyla ilgili açıklamaları şöyle: "Ustanın oğlu, babasının yanına devamlı gelip gittiği için her uğrayışında babasının yaptıklarına bakar ve işin birçok yönünü seyrederek öğrenmiş olur. Bu nedenle, meslek üzerinde çıraktan daha bilgili duruma gelir." (Kuyumcu, 1995: 41). Gerçekten de zanaat dallarında, esnafılıkta evlatlar genellikle babalarının yolunda yürüyüp çıraklara nazaran daha kısa sürede kalfa, usta olurlar. Geleneksel kültürümüzde baba mesleğini, sanatını zanaatını yaşatmak, sürdürmek evlatlar için temel bir görev sayılır. "*Babanın/atanın sanatı oğula mirastır.*" (Parlatır, 2007: 120) atasözü, bu gerçeğin vezir bir ifadesidir.

Yurtbaşı'nın sözlüğünde, Ragıp Soysal kaynak gösterilerek atasözüne şu şekilde yer verilmiştir:

"Usta oğlu şakirt olmaz. Ustanın yetiştirdiği kişi de usta olur." (Yurtbaşı, 2013: 78).

Selçuklu, Osmanlı dönemlerinde esnaf ve zanaatkarlar genellikle Ahilik teşkilatına bağlı olarak faaliyetlerini sürdürüyorlardı. Mesleği, zanaatı öğrenirken çıraklık, kalfalık ve ustalık dönemleri yaşanıyordu. Ustanın oğlu da işe çıraklıktan başlardı. Ahilik teşkilatında; ihtiyaca göre üretim, kalite ve fiyat deneti-

mi, iş başında eğitim, kredi verme ve sosyal yardımlarda bulunma gibi çağdaş ekonomilerde de benimsenen bazı ilkeler uygulanıyordu. Kültür ve Turizm Bakanlığının 1988'den itibaren her yıl ekim ayında (ikinci hafta) başlattığı Ahilik Haftası kutlamaları, 2008'den itibaren Ticaret Bakanlığının koordinasyonunda (TESK iş birliğiyle) yürütülmektedir.

Ele aldığımız atasözünde, Ahilikteki mesleki eğitim düzeninin dışında istisnai bir durumdan söz edilmektedir. Ustanın oğlu, diğer çıraklara nazaran babasının mesleğini, zanaatını öncelikle ev ve iş ortamında öğrenme şansına sahiptir. Babasının kullandığı araç ve gereçlerle oynayacak, onun hareketlerini taklit edecektir. Mesleğin, zanaatın dil ve edebiyatını yaşayarak öğrenecektir. Böylece mesleğe, zanaata bir adım önce başlayıp kısa sürede kalfalık bilgisine, hünerine sahip olacaktır. Eski kültürümüzde, halk kültüründe yukarıda da belirttiğimiz gibi baba mesleğine, zanaatına intisap, iş yerini yaşatmak önemli bir ekonomik gelenektir. *Baba ocağını tüttürmek* deyiminin anlamında; soyu sürdürme, evi barkı dağıtmamanın yanında baba mesleğini, zanaatını, iş yerini yaşatmak da vardır.

Bizce, bu atasözünün ikinci bir mecazi anlamı daha bulunmaktadır. Ustalar ve esnaf genellikle (Kayseri'de çok yaygın) oğullarını zanaatı, işi öğrenmeleri için güvendikleri başka bir usta veya esnafın yanına çırak verirler. Babasının yanında şımararak, zaman zaman işini aksatan evlat, başka bir ustanın, esnafın yanında daha disiplinli çalışır; zanaatı, mesleği iyi öğrenir.

Esnaf ve zanaatkârlıkta, ustanın önemini, değerini belirten güzel atasözü ve deyimlerimiz sözlüklere girmiştir. Bazı örnekler:

Bakmakla usta olunsa, köpekler/kediler kasap olurdu (Yurtbaşı, 2013: 148).

Çırak ustayı geçer (Yurtbaşı, 2013: 171).

El elden üstündür (Aksoy, 1993: 261).

Her iş ustanın elinde kolaydır (Yurtbaşı, 2013: 76).

Hüner erbabı pabuçlukta kalmaz (Parlatır, 2007: 302).

Hüner sahibini aziz/belli eder (Parlatır, 2007: 302).

Hünerin kadrini hüner ehli bilir (Parlatır, 2007: 302).

Hünerli kul ölmez (Parlatır, 2007: 302).

Kabiliyetli çırak, ustayı geçer/ustadan usta olur (Aksoy, 1993: 338).

Usta elinden yumruk yemeyen, defin derdinden anlamaz (Albayrak, 2009: 846).

Ustadan usta gerek, bir ekmek üste gerek (Gündüzbey, Yeşilyurt/Malatya. TDK, 2016: 214).

Ustalıktan kalfalık daha rahat (Albayrak, 2009: 846).

Ustanın yanında perende atılmaz (Albayrak, 2009: 846).

Ustanın çekici bin altına (Albayrak, 2009: 846).

Ustasız sanat haramdır (Üçer, 1998: 157).

Ustasız usta olmaz (Albayrak, 2009: 847).

Üstat duası almayan berhudar olmaz (Yurtbaşı, 2013: 172).

Zanaatı ustadan görmeyen öğrenemez (Albayrak, 2009: 911).

Bir de deyim örneği:

Usta iken olduk şakirt, al testiği suya seğırt (Tülbentçi, 1977: 529).

Esnafın ayağı kırık gerek.

Esnaf ve zanaatkârlıkla ilgili güzel bir atasözü daha. Emrullah Güney-Hüseyin Güney'in Nevşehir halk kültürü derlemelerinden seçtiğimiz bir söz (Güneyler, 2006: 72). Derleyiciler, derledikleri atasözü ve deyimleri, anlamlarını vermeden yazmışlar, ancak bu sözün önüne isabetli bir hareketle "iş yerinden ayrılmamalı" notunu düşmüşler.

Esnaf ve zanaatkârlık, sabır ve takip isteyen iş kollarıdır. Zanaatkârlık yetenek de gerektirir. Bazen bu iki iş kolu, aynı mekânda birleşir. Zanaatkâr, ürettiklerini iş yerinde satabilir. Ticarete, müşterinin ne zaman geleceği çoğunlukla belli değildir. Telefonla sipariş, randevu, eve teslim, çevrim içi alışveriş yakın dönemin uygulamalarıdır. Sözün doğuşu, belli ki eski esnaf ve zanaatkârlık dönemine aittir. Ailesini geçindirmek için para kazanmak mecburiyetinde olan esnaf ve zanaatkâr, işlerinin başında durup üretimi, arzı sürdürdükleri takdirde kolaylıkla müşteri bulabileceklerdir. Kalfa, çırakla iş yerini, işlerini döndürmeye kalkanların büyük zarara uğrama şansları yüksektir. Bu sebeple, mesleğine bağlı, müşterisi bol, iyi para kazanan esnaf ve zanaatkârın çok az tatil yaptığı, iş yerini kolay kolay terk etmediği görülür.

Çok sayıda esnaf ve zanaatkârın bir arada çalıştığı kapalı çarşı, arasta, bedesten, han gibi ticaret merkezlerinde ana kapı sabah namazından sonra dua ile açılır, akşam ezanında da yine dua ile kapanır.

Taradığımız belli başlı atasözü sözlüklerinden sadece birinde sözün eş anlamlı bir çeşitlemesine rastladık:

"Esnafa izin, kapı eşiğinde gezin. Ticaret erbabının gecesı gündüzü, tatili yoktur. Böyleleri daima işlerinin başında bulunmalı. Aksi hâlde, başkalarına muhtaç duruma düşerler." (Albayrak, 2009: 430).

Yeri gelmişken, esnaf ve zanaatkârlığın önemi, iş kurallarıyla ilgili sözlüklere girmiş bazı atasözlerini hatırlatalım:

Aşını arayan, eşini bulan, işini bilir (Yurtbaşı, 2013: 74).

Ayak gitmezse, el getirmez (Yurtbaşı, 2013: 115).

Dükkân açmak kolay, açık tutmak zor (Yurtbaşı, 2013: 459).

Dükkân kapısı Hakk kapısı (Üçer, 1998: 79).

Dükkân kapısı Hakk kapısı, akmasa da damlar (Parlatır, 2007: 196).

Esnafın karısı kuşluğa kadar aç kalır (Albayrak, 2009: 430).

Her iş ehline layıktır (Yurtbaşı, 2013: 76).
İş eğlence, uyku dinlence (Yurtbaşı, 2013: 117).
Kısa günün kârı az olur (Parlatır, 2007: 390).
Mal müşteriye göre satılır (Parlatır, 2007: 425).
Müşteri her zaman haklıdır (Yurtbaşı, 2013: 461).
Sanatına güvenenin para ayağına gelir (Yurtbaşı, 2013: 78).
Sen işlersen mal işler, insan böyle genişler (Aksoy, 1993: 424).
Tekkeyi bekleyen çorbayı içer (Aksoy, 1993: 446).
Zanaat sahibi öğlene kadar aç kalır (Yurtbaşı, 2013: 78).

Atasözünü; “Esnaf ve zanaatkâr, ticaret erbabı, iş yerlerinde sürekli bulunup mesleklerine sahip çıktıkları sürece başarılı olup kazançları artar.” anlamıyla sözlüklere alabiliriz.

Kaynaklar

- Aksoy, Ömer Asım, *Atasözleri Sözlüğü*, 7. bs., İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1993, 486 s.
- Albayrak, Nurettin, *Türkiye Türkçesinde Atasözleri*, Kapı Yayınları: 184, İstanbul 2009, 1140 s.
- Eyüboğlu, E. Kemal, *Onüçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler*, 2 Cilt, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul 1973-1975, 329+528 s.
- Güney, Emrullah-Güney, Hüseyin, *Nevşehir Folkloru 1/Deyimler, Atasözleri, Sözcükler*, Nevşehir Belediyesi Kültür Yayınları Dizisi: 1, Ankara 2006, 170 s.
- Kuyumcu, Ali İhsan, *Elbistan Sokakları: Elbistan Yazıları: 2*, İstanbul 1995, 166 s.
- Özyiğit, Kemal, “Gurbetten Mektup”, *Gerede Bülteni*, S 2, Nisan 1997, s. 17.
- Parlatır, İsmail, *Atasözleri*, Yargı Yayınevi, Ankara 2007, 574 s.
- Sinan, Ahmet Turan, *Deyimlerin Kısa Hikâyeleri*, Kesit Yayınları, İstanbul 2016, 278 s.
- Tan, Nail, *Türkçenin Oyaları: Dîvân ve Halk Edebiyatımızda Lâedri ve Ölçülü Sözler*, FAK Yayınları: 24, Ankara 1999, 80 s.
- Tan, Nail, “Atasözü Araştırmalarına Katkılar: Dört Atasözü Üzerine” *Türk Dili*, S 826, s. 50-55.
- Tülbentçi, Feridun Fazıl, *Türk Atasözleri ve Deyimleri*, 2. bs., İnkılâp ve Aka Kitabevi, İstanbul 1977, 581 s.
- TDK, *Türkçe Sözlük*, 11. bs., Haz.: Şükrü H. Akalın vd., TDK Yayınları: 549, Ankara 2011, 2763 s.
- TDK, *Bölge Ağzılarında Atasözleri ve Deyimler*, 5. bs., Haz.: Mustafa S. Kaçalın, TDK Yayınları: 279, 331, Ankara 2016, 494 s.
- TDK, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, Haz.: Şükrü H. Akalın, Recep Toparlı, Belgin Tezcan Aksu, 2009, genel ağ: www.tdk.gov.tr/index.php?option=com:atasozleri&view=atasozleri.
- Üçer, Müjgân, *Atalar Sözü Yerde Kalmaz: Sivas'ta Sözlü Gelenek*, İstanbul 1998, 377 s.
- Yurtbaşı, Metin, *Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü*, 3. bs., Excellence Publishing, İstanbul 2013, 704 s.